

Agnieszka Dudek-Kowalska
Uniwersytet Śląski
Wydział Teologiczny

MIŁOSIĘRDZIE A MISTERIUM PASCHALNE W TEOLOGII JANA PAWŁA II RELACJA, SKUTEK, IMPLIKACJE

Musimy gruntownie wniknąć w ten finał, który – zwłaszcza w języku soborowym – bywa określany jako *Mysterium Paschale*, jeżeli chcemy do końca wypowiedzieć prawdę o miłosierdziu tak, jak została ona do końca objawiona w dziejach naszego zbawienia¹.

40. rocznica pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny to niewątpliwie okoliczność skłaniająca do refleksji nad osobą papieża Polaka, jego rolą w procesie odzyskania przez Polskę politycznej niezależności, ale przede wszystkim nad zasadniczym przesłaniem nauczania jego pontyfikatu. Pośród wielu zagadnień i tematów podejmowanych przez Jana Pawła II w jego teologii jednym z głównych pozostaje Boże miłosierdzie. Sam Papież wyjaśnił, że odczytał jako swoje zadanie to, by podzielić się ze światem dobrem objawionym polskiej siostrze zakonnej². Nie bez powodu nazywany jest apostołem Bożego miłosierdzia, a papież Franciszek mówi o nim wprost: „gigant miłosierdzia”³.

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia* (30.11.1980) [dalej: DiM], 7.

² Tenże, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s. 13-14.

³ Zapis spotkania papieża Franciszka z Konferencją Episkopatu Polski (27.07.2016) w: Franciszek, *Między kanapą i odwagą. Wszystko, co powiedział papież podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie*, Kraków 2016, s. 49.

Papież Franciszek określa współczesne czasy terminem „*kairos* miłosierdzia”⁴. Wskazuje, że od najdawniejszych czasów doświadczenie i głoszenie miłosierdzia Bożego pozostaje drogą Kościoła⁵.

Kamieniem milowym w przybliżeniu i rozumieniu tajemnicy Bożego miłosierdzia jest nauczanie Jana Pawła II. Podstawowy wykład teologii miłosierdzia Bożego, a w jej ramach odczytania wydarzeń zbawczych w pryzmacie Bożego miłosierdzia zamieszczony został w dwóch pierwszych encyklikach jego pontyfikatu: w *Redemptor hominis*, a następnie – już w szerszym kontekście – w *Dives in misericordia*. Po okresie wątpliwości dotyczących prawdziwości objawień i kultu związanego z Bożym miłosierdziem dał on istotne i trwałe fundamenty teologii Bożego miłosierdzia. Teologia ta stanowi swoiste *novum* wyrażające się w odczytaniu wydarzeń zbawczych misterium paschalnego w nowy sposób. Bogactwo treści wynikające z wydarzeń zbawczych w perspektywie miłosierdzia Bożego pozwala głębiej wniknąć w tajemnice paschalne i poszerzyć ich recepcję. Zbliżająca się 40. rocznica ogłoszenia encykliki o Bożym miłosierdziu skłania, by jej treść ponownie odczytać.

„Orędzie i całe objawienie dotyczące miłosierdzia Boga jako Ojca, będące celem misji Jezusa na ziemi, w misterium paschalnym znajduje zwieńczenie i potwierdzenie zarazem”⁶. Misterium to w sposób najdoskonalszy objawia to oblicze miłości Bożej, które wobec kondycji świata skażonego grzechem i śmiercią ujawnia się jako miłosierdzie. Chrystus paschalny to „definitywne wcielenie miłosierdzia”⁷ – i to określenie stanowi kwintesencję zależności ostatecznego objawienia oblicza miłosiernego Boga od dzieła zbawienia człowieka.

Wydarzenia zbawczej męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa nazwane są Paschą, czyli pamiątką uobecniającą wyzwolenie z więzów grzechu i śmierci. Pascha rozumiana tradycyjnie jako przejście (*transitus*) Chrystusa ze śmierci do życia jest jednocześnie szczytem objawienia miłości miłosiernej⁸. Stąd Pascha Jezusa Chrystusa – Jego przeprowadzenie stworzenia ze śmierci ku nowemu życiu – jest zawsze paschą miłosierdzia⁹. Nie może być pełniej zdefiniowana przez żadne inne określenie.

W teologii misterium paschalnego Jana Pawła II odnajdujemy nowe ujęcia szeregu zagadnień związanych z Bożym miłosierdziem, którym poświęcony jest niniejszy artykuł.

⁴ Franciszek, *Miłosierdzie to imię Boga. Rozmowa z Andream Toriellim*, Kraków 2016, s. 24.

⁵ Por. J. Warczczak, *Papież Franciszek świadkiem Bożego miłosierdzia*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XXIX/4/2016, s. 36-74.

⁶ DiM 7.

⁷ DiM 8 in fine.

⁸ Tamże. W bulli *Aperite portas Redemptori* (6.01.1983) Jan Paweł II powtórzył myśl, że tajemnica paschalna jest szczytem Bożego Objawienia i najdoskonalszym urzeczywistnieniem Bożego miłosierdzia wobec ludzi wszystkich czasów (nr 1).

⁹ Por. M. Pyc, *Chrystologia*, w: *Dogmatyka w perspektywie Bożego miłosierdzia*, red. K. Gózdź, K. Guzowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 103n.

I. MIŁOSIĘRDZIE OBJAWIONE W KRZYŻU

Jeśli „uczynił grzechem” absolutnie Bezgrzesznego, to dlatego, aby objawić miłość, która zawsze jest większa od całego stworzenia, która jest Nim Samym, gdyż „Bóg jest miłością”. [...] To objawienie miłości nazywa się również miłosierdziem¹⁰.

Lektura pierwszych encyklik pontyfikatu Jana Pawła II wskazuje, że orędzie Chrystusa o miłosierdziu Boga zyskało w krzyżu i zmartwychwstaniu nadspodziewane zakończenie. Ukazało Boga, który w swoim zaangażowaniu w los człowieka posunął się aż do przyjęcia go na siebie we wszystkich wymiarach, także w wymiarze cierpienia i śmierci.

Teologia miłosierdzia Bożego Jana Pawła II pokazuje, że wydarzenia krzyża i zmartwychwstania Chrystusa dostarczyły odpowiedzi na pytanie o stosunek Boga do cierpienia człowieka. Wskazały, że Boża solidarność z człowiekiem wyraża się w podzieleniu losu tego, który zasługuje na miłosierdzie, jest współcierpiący. Skutkuje tym samym wewnętrznym przewartościowaniem i przeobrażeniem tragiczności losu człowieka.

Miłosierdzie objawione w męce Syna Bożego stanowi również odpowiedź na pytanie o relację Osób Boskich oraz stosunek Boga do rzeczywistości grzechu. Wbrew próbom interpretacji krzyża jako ofiary przebłagalnej złożonej Bogu Ojcu, czyniącej zadość tradycyjnie rozumianej sprawiedliwości, teologia miłosierdzia Bożego u Jana Pawła II uwypukla sens daru uczynionego w Osobie Jezusa Chrystusa, daru oddanego i wydanego w ręce ludzi ze wszystkimi tego konsekwencjami. Z zagadnieniem tym wiąże się kwestia posłuszeństwa Jezusa, który w ten sposób zadośćuczynił odtrąconej miłości Bożej. Dopełnienie stanowi kenoza Syna Bożego i wierność Boga wobec stworzenia.

1. Przyjęcie cierpienia jako wyraz solidarności ze stworzeniem

Chrystus cierpiący przemawia w sposób szczególny do człowieka i to nie tylko do ludzi wierzących. Również człowiek niewierzący potrafi w Nim odkryć całą wymowę solidarności z ludzkim losem, a także doskonałą pełnię bezinteresownego poświęcenia dla sprawy człowieka: dla prawdy i miłości¹¹.

Bóg przyjmujący na siebie cierpienie jest solidarny ze stworzeniem – przede wszystkim z człowiekiem – w kilku aspektach. Jako motyw, a zarazem sens Bożej solidarności Jan Paweł II wskazał miłość. Częściowo wyraża się ona już w akcie stworzenia jako fakt zadzierzgujący więź między Stwórcą a stworzeniem. Dla Papieża więź ta ma wymiar niemalże organiczny. Odkrywa się ją w Bożym

¹⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979) [dalej: RH], 9.

¹¹ DiM 7.

ojcostwie, a jej ostateczne spełnienie ma nastąpić w uczestnictwie całego stworzenia w życiu Boga. Jan Paweł II użył pojęcia „udzielanie się Boga” – i to określenie pośrednio wyjaśnia przyczynę ostatecznej i radykalnej solidarności Boga ze stworzeniem. Bóg jest solidarny ze stworzeniem, udziela mu się, bo pragnie, aby to, co zostało obdarzone wolnością i autonomią istnienia, ostatecznie powróciło do Niego i zostało w Nim pojednane. To pragnienie cechujące miłość Boga jest istotą miłosierdzia, a w krzyżu Chrystusowym wyraziło się w ten sposób, że Syn Boży przyjął na siebie tragiczność i wszelkie związane z tym konsekwencje autonomii bytu człowieka, umożliwiając mu tym samym powrót do Tego, który nie może odtąd wydawać się obcy i nieuczestniczący w ziemskich zmaganiach, ale utożsamia się z losem człowieka i sam uczestniczy w jego cierpieniach: „Krzyż postawiony na Kalwarii, krzyż, na którym Chrystus toczy ostatni swój dialog z Ojcem, wyłania się z samej głębi tej miłości, jaką człowiek, stworzony na obraz i podobieństwo Boga, został obdarzony w odwiecznym Bożym zamierzeniu. Bóg, którego objawił Chrystus, pozostaje nie tylko w stałej łączności ze światem jako Stwórca, ostateczne źródło istnienia. Jest On Ojcem: z człowiekiem, którego powołał do bytu w świecie widzialnym, łączy Go głębsza jeszcze więź niż sama stwórcza więź istnienia. Jest to więź, która nie tylko stwarza dobro, ale doprowadza do uczestnictwa we własnym życiu Boga: Ojca, Syna i Ducha Świętego. Ten bowiem, kto miłuje, pragnie obdarzać sobą. Krzyż Chrystusa na Kalwarii wyrasta na drodze tego *admirable commercium*, tego przedziwnego udzielania się Boga człowiekowi, w którym równocześnie zawiera się skierowane do tegoż człowieka wezwanie, aby – oddając Bogu siebie, a w sobie cały widzialny świat – uczestniczył w Bożym życiu, aby stał się jako Jego syn przybrany uczestnikiem tej prawdy i miłości, która jest w Bogu i która jest z Boga”¹². Zaangażowanie w los człowieka wynika również z natury Boga, który określa siebie w relacji – jest Bogiem udzielającym się w komunii Osób Boskich¹³.

Program mesjański Jezusa, „program miłosierdzia” (według sformułowania Jana Pawła II), znajduje ostateczne zwieńczenie i potwierdzenie w krzyżu, a więc w cierpieniu niewinnego i bezgrzesznego Boga-człowieka. Zgodnie z deklaracją Jezusa z synagogi nazaretańskiej, złożoną następnie uczniom Jana Chrzciciela, program ten – wedle słów zapisanych już w proroctwie Izajasza (por. Iz 35,5; 61,1-3) – polegał na objawieniu miłości miłosiernej w stosunku do ubogich, cierpiących i więźniów, w stosunku do niewidomych, uciśnionych i grzeszników: „Krzyż

¹² DiM 7. Według określenia A. Nossola przez krew Chrystusa wszyscy są „krewnymi”, jedną wielką „rodziną Chrystusa”. A. Nossol, *Chrystologia encykliki „Redemptor hominis”*, w: *Jan Paweł II „Redemptor hominis”. Tekst i komentarz*, Kraków 1980, s. 100.

¹³ *Czego nie wiemy o miłosierdziu? Z ks. Tomaszem Węclawskim rozmawia Łukasz Tischner*, „Znak” 54(2003), nr 3 (574), s. 44.

stanowi jakby dotknięcie odwieczną miłością najboleśniejszych ran ziemskiej egzystencji człowieka, wypełnienie do końca mesjańskiego programu [...]”¹⁴.

Solidarność Boga z człowiekiem implikuje nowe i szersze rozumienie wierności Boga wobec człowieka. Przyjęcie na siebie losu cierpiącego, poniżonego i dotkniętego niesprawiedliwością człowieka otworzyło ramy przymierza, które Bóg wielokrotnie zawierał w dziejach z narodem wybranym. Krzyż Chrystusowy wyraża powszechność miłosierdzia okazywanego ludziom. To już nie jest przymierze zawarte z określoną grupą społeczną, interpretowane często jako gwarant jej politycznego i społecznego sukcesu, ale przymierze zawarte z każdym człowiekiem, niekierujące się przeciw komukolwiek. Jan Paweł II stwierdził: „I właśnie na tej drodze odwiecznego wybrania człowieka do godności syna Bożego przybrania wyrasta w dziejach krzyż Chrystusa, Jednorodzonego Syna, który jako «Bóg z Boga i światłość ze światłości» przyszedł dać ostateczne świadectwo przedziwnego Przymierza Boga z ludzkością, Boga z człowiekiem, z każdym człowiekiem. Jest to Przymierze tak stare jak człowiek, sięgające samej tajemnicy stworzenia – przymierze zawierane potem wielokrotnie z jednym wybranym ludem – jest to równocześnie, tu, na Kalwarii, Przymierze Nowe i ostateczne, nieograniczone do jednego ludu, do Izraela, otwarte na wszystkich i na każdego”¹⁵.

Znak absolutnej solidarności Boga z człowiekiem to postać Chrystusa – cierpiącego Sługi Jahwe. Solidarność Jezusa jest tym większa, że nie dotyczy wyłącznie pozytywnych czy też neutralnych aspektów ludzkiej egzystencji, ale przez Wcielenie sięga tego, co najtragiczniejsze w losie stworzenia: bólu, cierpienia, krzywdy, śmierci¹⁶. „Ukrzyżowany Chrystus jest jakimś dowodem solidarności Boga z cierpiącym człowiekiem”¹⁷. On sam, cierpiąc jako Bóg i człowiek, stał się uczestnikiem ludzkich cierpień¹⁸. Niewątpliwie nadaje również samemu cierpieniu

¹⁴ DiM 8. Por. A.L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1989, s. 121.

¹⁵ DiM 7.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Wartość cierpienia i śmierci Chrystusa. Katecheza z dnia 19 października 1988 r.*, Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m [dalej: NKK]; tenże, *Jezus Chrystus, człowiek solidarny ze wszystkimi ludźmi. Katecheza z dnia 10 lutego 1988 r.*, tamże; tenże, *Chrystus jest ofiarą przeblaganą „za grzechy całego świata”*. *Katecheza z dnia 26 października 1988 r.*, tamże. Z.J. Zdybicka uważa, że uczestnictwo Chrystusa w ludzkim losie aż do konania i dobrowolnej śmierci stanowi wyraz największej miłości i wspólnoty z człowiekiem i to w tym, co najtrudniejsze i najbardziej decydujące – w przejściu do nowej formy życia. Swoim konaniem i śmiercią Jezus odsłania prawdziwe znaczenie śmierci. Pokazuje również, jakie powinno być prawdziwie ludzkie cierpienie i umieranie – też, *Konanie i śmierć Chrystusa radykalnym objawieniem miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1989, s. 150.

¹⁷ *Przekroczyc próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messoriego*, Lublin 1994, s. 63. „Jezus, Jednorodzony Syn, który stał się człowiekiem, jest żywą ikoną solidarności Boga z ludźmi” – Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Migrantów 1998 r.*, NKK, nr 4. Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994 [dalej: KKK], nr 608-609.

¹⁸ Jan Paweł II, List apostolski *Salvifici doloris* (11.02.1984), 18-20.

człowieka nowy sens¹⁹. Absolutna solidarność Jezusa ze stworzeniem przekracza granice wyznaczone wiarą chrześcijańską. Dla Jana Pawła II Chrystus cierpiący jest czytelnym znakiem przemawiającym również do osób nieidentyfikujących się z chrześcijaństwem.

Warto podkreślić, że rozumienie krzyża i śmierci Jezusa na nim jako znaku solidarności Boga ze swoim stworzeniem chroni przed pytaniami o potrzebę złożenia ofiary przez Syna Bożego w takiej, a nie innej formie. Krzyż jest wyrazem opowiedzenia się Boga po stronie tych, którzy cierpią, umierają, są doświadczani przez zło²⁰. W *Dives in misericordia* Jan Paweł II odwołał się do Pawłowego wyrażenia, że wydarzenie krzyża stało się możliwe, gdyż Bóg uczynił dla nas grzechem Tego, który był bez grzechu (2Kor 15,21)²¹. Zjednoczenie z losem człowieka było radykalne, bo Jezus stanął przed Bogiem jako jeden z grzeszników, a nie w imieniu grzeszników. Dokonał pełnej identyfikacji.

2. Bóg zasługujący na miłosierdzie

Wydarzenia wielkopiątkowe, a przedtem już modlitwa w Ogrójcu, wprowadzają taką zasadniczą zmianę w cały tok objawienia się miłości i miłosierdzia w mesjańskim posłannictwie Chrystusa, że Ten, który „przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając” [...], lecząc „wszystkie choroby i wszystkie słabości”, sam oto zdaje się najbardziej zasługiwać na miłosierdzie i *wzywać do miłosierdzia*²².

Pewnym paradoksem jest to, że celem cierpienia Jezusa Chrystusa jest zasłużenie na litość człowieka. Problem ten dotyczy całej osoby Jezusa Chrystusa, jednak Jego cierpienie, śmierć i osobista porażka w kontekście celu misji – przynajmniej z czysto ludzkiego punktu widzenia – zagadnienie to jeszcze bardziej uwydatniają i czynią przez to bardziej dramatycznym.

W encyklice *Dives in misericordia* Jan Paweł II zawarł szereg myśli odnoszących się do tego problemu. Ten, który dobrze czynił przez całe swoje życie, głosił naukę, w której wzywał do miłosierdzia, i popierał ją własnymi czynami, nie doznał miłosierdzia od otaczających go ludzi. Przeciwnie, zmarł w ogromnym cierpieniu fizycznym i duchowym, zamordowany przez swoich prześladowców. Według słów Jana Pawła II „zasługuje na miłosierdzie”, a „nie doznaje go od ludzi”²³. Niewinne cierpienie wywołuje uczucie litości i współczucia. W rozumieniu Papieża ten ludzki odruch jest przejawem szczególnego rodzaju objawienia

¹⁹ Por. M. Kuźniar, *Psychofizyczny i duchowy wymiar cierpienia ludzkiego*, w: *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, red. J. Stala, Kraków 2014, s. 57. Por. także A. Bartoszek, *Głęboko ludzki i prawdziwie chrześcijański sens cierpienia*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32 (1999), s. 361-362.

²⁰ *Czego nie wiemy...*, s. 43.

²¹ Por. DiM 7.

²² Tamże.

²³ Tamże. Okazanie Chrystusowi miłosierdzia nazywane jest także przez komentatorów słów papieskich solidarnością z Nim. A.L. Szafranski, *Miłosierdzie Boże...*, s. 121-122.

Bożego miłosierdzia, które pobudza człowieka do miłosierdzia wobec Jego Syna – wobec Ukrzyżowanego²⁴. W encyklice *Dives in misericordia* czytamy: „Właśnie jako Ukrzyżowany Chrystus jest Słowem, które nie przemija, jest Tym, który stoi i kołacze do drzwi serca każdego człowieka, nie naruszając jego wolności, ale starając się z tej ludzkiej wolności wyzwolić miłość, która nie tylko jest aktem solidarności z cierpiącym Synem Człowieczym, ale także jest jakimś «miłosierdziem» okazanym przez każdego z nas Synowi Ojca Przedwiecznego»²⁵. Miłosierdzie objawiające się w niewinnym cierpieniu Jezusa oczekuje od człowieka wolnego przyjęcia. Stanowi dar, który nie zmusza człowieka do podporządkowania się mu. Miłosierdzie Boże wywyższa człowieka, czyniąc z niego istotę godną wejścia w relację miłosierdzia. To dzięki niemu człowiek nie jest już tylko biernym podmiotem obdarowanym dobrem, ale samodzielnie świadczącym miłosierdzie wobec Boga. Miłosierdzie, które człowiek może wyświadczyć Bogu, jest możliwe z tej racji, że Bóg stawia siebie na poziomie człowieka, na poziomie jego zdolności kochania, przebaczenia i dawania siebie. W pewnym sensie Bóg staje się zależny od człowieka i jego miłosierdzia²⁶.

3. Kenoza Syna jako objawienie Bożego miłosierdzia

I oto właśnie w Nim, w Chrystusie, zostaje wymierzona sprawiedliwość grzechowi za cenę Jego ofiary, Jego posłuszeństwa „aż do śmierci”. [...] W ten sposób krzyż Chrystusa, w którym Syn, współistotny Ojcu, oddaje pełną sprawiedliwość samemu Bogu, jest równocześnie radykalnym objawieniem miłosierdzia, czyli miłości wychodzącej na spotkanie tego, co stanowi sam korzeń zła w dziejach człowieka: na spotkanie grzechu i śmierci²⁷.

Kenoza Syna Bożego, czyli Jego ogołocenie z chwały, realizujące się w dziejach zbawienia od samego faktu Wcielenia²⁸, swój kulminacyjny punkt osiągnęło w Chrystusowej męce i śmierci na krzyżu. Uniżenie Przedwiecznego Słowa objęło tym samym wszystkie wymiary człowieczeństwa, również cierpienie i śmierć (Flp

²⁴ DiM 8.

²⁵ Tamże. Według komentarza Z.J. Zdybickiej do encykliki *Dives in misericordia*, miłosierdzie wobec cierpiącego Chrystusa jest najlepszą szkołą miłości do drugiego człowieka, która jeśli nie jest miłosierna, nie jest miłością. Wskazuje przy tym na przykład świętych, którzy byli szczególnie wrażliwi na cierpienia Jezusa: „Boski ten Pan nasz pozostawał pozbawiony wszelkiej pociechy, opuścili Go i samego pozostawili najbliżsi w cierpieniach Jego; my Go nie opuszczamy”. *Św. Teresa z Avila. Życie*, t. 1, Kraków 1939, s. 301; cyt. za: Z. Zdybicka, *Konanie i śmierć...*, s. 153.

²⁶ Konsekwentnie także w teologii następcy Jana Pawła II myśl ta wyrażona została w ten sposób, że Jezusowe zasługiwanie na miłosierdzie ludzi wynika również stąd, że utożsamił się On z wszystkimi potrzebującymi, ogłaszając, że wszystko, co im zostało uczynione, uczyniono i Chrystusowi. Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* (25.12.2005), 15.

²⁷ DiM 8.

²⁸ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (6.01.2001), 22.

2,6-11)²⁹: „Syn Boży przyjął ludzką postać, pozbawioną chwały, skazaną na cierpienie i śmierć, aby żyć w posłuszeństwie wobec Ojca aż do złożenia najwyższej ofiary”³⁰. Całe posłannictwo Jezusa oraz życie nieustannie narażone na trud, ubóstwo, niezrozumienie, wrogość, zwieńczone haniebną śmiercią, wyrażają pozbawienie się chwały należnej Bogu. Innymi słowy, życie Jezusa od początku do końca było umieraniem samemu sobie. Determinowały je dwa wyznaczniki: woła Ojca i Jego chwała, a na tym tle dobro i zbawienie człowieka³¹. Istotnym elementem Chrystusowego *kenosis* było całkowite posłuszeństwo wobec Ojca. Szczytowym momentem tego posłuszeństwa były cierpienie i śmierć³². Właśnie w owym ogołoceniu, uniżeniu i posłuszeństwie wyraża się z Boskiego punktu widzenia „odkupienie dokonane przez miłosierną miłość Ojca za pośrednictwem Syna, który z własnej woli, z miłości do Ojca i do ludzi potrzebujących zbawienia, stał się posłuszny”³³.

Miłosierdzie Boże objawione w *kenosis* Jezusa Chrystusa wpisuje się w całą tajemnicę krzyża wyrażoną poprzez próbę wyzwolenia miłości ludzkiej przy zachowaniu jej całkowitej wolności. Uniżenie Chrystusa na krzyżu Jan Paweł II zestawił z tekstem apokaliptycznym o kołataniu Jezusa do drzwi serca ludzkiego (Ap 3,20)³⁴. Uniżenie to, pobudzające człowieka do okazania Jezusowi miłosierdzia i wejścia tym samym w relację miłości z cierpiącym, ale zwyciężającym Synem Bożym, stanowi tym szczególniejsze objawienie miłosierdzia Bożego, że z jednej strony ocala ono człowieka, uzdrowia, otwiera przed człowiekiem zupełnie nową, dojrzałą perspektywę duchową, a z drugiej dowartościowuje i wydobywa to dobro, które jest złożone w człowieku od stworzenia. Miłosierdzie objawia człowiekowi całą prawdę o nim samym: wyniesienie do godności dziecka Bożego, stan dziecięctwa Bożego, nadzieja na stały powrót do Ojca³⁵.

4. Wierność Boga wobec stworzenia

Jednak również i w tym uwielbieniu Syna Bożego [przez zmartwychwstanie – dop. AD-K] pozostaje nadal krzyż Chrystusa i poprzez całe mesjańskie świadectwo

²⁹ Poglobiony wykład na temat istoty uniżenia Jezusa Chrystusa odnajdujemy w katechezach Jana Pawła II, np.: *Ten, który „ogolocił samego siebie”*. Katecheza z dnia 17 lutego 1988 r., NKK; *Ostatnie słowa Chrystusa na krzyżu: „Wykonało się! [...] Ojczy, w Twoje ręce”*. Katecheza z dnia 7 grudnia 1988 r., tamże; *Jezus Chrystus: Syn posłany od Ojca*. Katecheza z dnia 24 czerwca 1987 r., tamże; *Jezus Chrystus: „świadek wierny”*. Katecheza z dnia 8 czerwca 1988 r., tamże.

³⁰ Jan Paweł II, *Ten, który „ogolocił...”, nr 2.*

³¹ S. Nagy, „Objawienie miłości i miłosierdzia ma w dziejach człowieka jedną postać i jedno imię. Nazywa się Jezus Chrystus” (RH 9), w: *Miłość miłosierna*, red. J. Krucina, Wrocław 1985, s. 135.

³² Jan Paweł II, *Wartość cierpienia...”, nr 6.* A. Słomkowski w posłuszeństwie Jezusa, zajmującym ważne miejsce w Jego dziele, dostrzegł wyraz tej samej miłości, która łączyła Go z Ojcem, i którą żywił w stosunku do ludzi. – A. Słomkowski, *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Poznań–Warszawa 1970, s. 92.

³³ Jan Paweł II, *Ten, który „ogolocił...”, nr 2.*

³⁴ DiM 8.

³⁵ J. Lekan, *Przebaczenie w optyce miłosierdzia*, „Teologia w Polsce” 10,2 (2016), s. 59-77.

Człowieka-Syna, który na nim poniósł śmierć, mówi i nie przestaje mówić o Bogu -Ojcu, który jest bezwzględnie wierny swojej odwiecznej miłości do człowieka³⁶.

W encyklice *Dives in misericordia* czytamy: „[...] Boski wymiar Odkupienia pozwala nam w sposób najbardziej poniekąd doświadczalny i «historyczny» odsłonić głębię tej miłości, która nie cofa się przed wstrząsającą ofiarą Syna, aby uczynić zadość wierności Stwórcy i Ojca wobec ludzi stworzonych na Jego obraz i «od początku» w tym Synu wybranych do łaski i chwały»³⁷.

Stwierdzenie to wyraża połączenie gotowej na wszystko miłości Boga – nawet na „wstrząsającą ofiarę Syna”, z Jego wiernością wobec stworzenia. Podobne zdanie odnajdujemy w encyklice *Redemptor hominis*: „Bóg stworzenia objawia się jako Bóg odkupienia, jako Bóg, który jest wierny Sobie Samemu, wierny swej miłości do człowieka i do świata, wyrażonej w dniu stworzenia»³⁸. Warto zauważyć, że dla Jana Pawła II wierność Boga to nie tylko wierność Stwórcy, konsekwentnego w stwórczym i ocalającym działaniu, ale również, a może przede wszystkim – w kontekście całokształtu orędzia Jezusa – wierność Ojca, którego więź z człowiekiem nie opiera się wyłącznie na jurydycznym zobowiązaniu przypominającym umowę między dwoma podmiotami. Więź ta nazwana jest ojcostwem, stosunkiem pokrewieństwa: „Jest On Ojcem: z człowiekiem, którego powołał do bytu w świecie widzialnym, łączy Go głębsza jeszcze więź niż sama stwórcza więź istnienia»³⁹. „[...] to On właśnie [Jezus Chrystus – dop. AD-K] i On jeden uczynił zadość tej odwiecznej miłości, właśnie temu Ojcostwu, które od początku wyraziło się w stworzeniu świata, w obdarowaniu człowieka całym bogactwem tego stworzenia [...]»⁴⁰. Objawienie miłości, o którym napisał Papież w cytowanym wyżej fragmencie, jest również objawieniem miłosierdzia. Jednoznaczne to stwierdzenie zawarte zostało w encyklice *Redemptor hominis*: „Jeśli «uczynił grzechem» absolutnie Bezgrzesznego, to dlatego, aby objawić miłość, która zawsze jest większa od całego stworzenia, która jest Nim Samym, gdyż «Bóg jest miłością». A nade wszystko jest Ona większa od grzechu, od słabości, od «marności stworzenia», potężniejsza od śmierci – stale gotowa dźwigać, przebaczać, stale gotowa wychodzić na spotkanie marnotrawnego dziecka, stale szukająca «objawienia się synów Bożych», którzy są wezwani do chwały. To objawienie miłości nazywa się również miłosierdziem»⁴¹.

W dalszym ciągu encykliki *Dives in misericordia* czytamy, że miłość łącząca Stwórcę ze stworzeniem „nie tylko stwarza dobro, ale doprowadza do uczestnictwa we własnym życiu Boga: Ojca, Syna i Ducha Świętego»⁴². Ten cel tłumaczy

³⁶ DiM 7.

³⁷ Tamże.

³⁸ RH 9.

³⁹ DiM 7.

⁴⁰ RH 9.

⁴¹ Tamże.

⁴² DiM 7.

z kolei miarę poświęcenia Boga w trosce o człowieka. Paradoksalnie wydaje się, że dopiero ostateczny dar z Osoby Syna Bożego dowodzi, jaka jest głębia istniejącej, zamierzonej, ale nieobjawionej dotąd, relacji między Bogiem i człowiekiem⁴³. Wydanie Jezusa w ręce ludzi ujawniło zasięg przymierza Boga z człowiekiem; nie ogranicza się ono do wybranego narodu czy ludzi, ale jest otwarte na wszystkich i każdego⁴⁴.

Miłosierdzie Boga wyrażone w krzyżu Jezusa dotyka jeszcze innego aspektu wierności Boga. W obliczu zamętu i grzechu, jaki stał się udziałem ludzkiej doczesnej egzystencji, Bóg stanął po stronie człowieka. W zmaganiach ze złem i słabością ludzkiej natury Bóg wsparł siły człowieka. Pokonał je siłą własnej miłości, wydaniem Syna Przedwiecznego w ręce ludzi, Jego zwycięskim cierpieniem. Udowodnił, że Jego zaangażowanie w los człowieka nie ma granic. Tym bardziej nie stanowi granicy różnica natur Boga i człowieka, gdyż została ona pokonana Wcieleniem, ani różnica między życiem i śmiercią, gdyż została unicestwiona krzyżem i zmartwychwstaniem. W akcie wierności wobec stworzenia Bóg podjął inicjatywę zbawczą uprzedzającą wszelką zasługę, a wyrażającą czystą miłość⁴⁵.

II. MIŁOSIERDZIE OBJAWIONE W ZMARTWYCHWSTANIU

To, iż „zmartwychwstał trzeciego dnia”, stanowi końcowy znak misji mesjańskiej, znak wieńczący całokształt objawienia miłości miłosiernej w świecie poddanym złu⁴⁶.

Tajemnica paschalna w znaczeniu dosłownym oznacza zmartwychwstanie Chrystusa jako ukoronowanie Jego męki i śmierci na krzyżu. Zmartwychwstanie jako pełne objawienie Boga stanowi też pełnię objawienia tajemnicy o Trójjedynym Bogu: Ojcu, który wślawia Syna, wskrzeszając Go i wywyższając po swojej prawicy; Synu, który swym odkupieńczym poświęceniem zasługuje na wywyższenie po prawicy Ojca; Duchu Świętym, który okazuje się duchem życia i zmartwychwstania⁴⁷.

⁴³ Por. H. Witczyk, *Bogactwo ewangelicznych obrazów Jezusa*, w: J. Kudasiewicz, H. Witczyk, *Kontemplacja Chrystusa – Ikony miłosiernego Ojca. Medytacje biblijno-kerymatyczne*, Kielce 2002, s. 228n. J.S. Pasierb, analizując dramat K. Wojtyły *Brat naszego Boga*, zauważył, że właśnie odrzucenie Syna stało się objawieniem miłosierdzia. Innymi słowy, stało się wezwaniem do ocalenia relacji synowsko-ojcowskiej między Jezusem a Bogiem Ojcem, a przez to również relacji między Stwórcą i stworzeniem – tenże, *Miłosierdzie i gniew w dramacie „Brat naszego Boga”*, „Communio” 1 (1981), nr 1-2, s. 142-143.

⁴⁴ DiM 7. Przymierze to tłumaczy się również przez nowe otwarcie odwiecznego ojcostwa Boga, które w Jezusie Chrystusie przybliża się do ludzkości, do każdego człowieka – RH 9.

⁴⁵ KKK 604.

⁴⁶ DiM 8.

⁴⁷ *Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki. Oficjalny dokument Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu roku 2000*, pod red. Komisji Teologiczno-Historycznej Wielkiego Jubileuszu roku 2000, tłum. S. Czerwik, Katowice 2000 [dalej: JChZ], s. 129.

W encyklice *Dives in misericordia* czytamy: „Tajemnica paschalna – to Chrystus u szczytu objawienia niezgłębionej tajemnicy Boga”⁴⁸. Powyższe sformułowanie wprowadza w zagadnienie w pewnym sensie finalne. Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa – wydarzenie pozahistoryczne i transcendentne – ukazuje się jako klamra spinająca całą misję Jezusa; stanowi kryterium prawdy Jego Ewangelii⁴⁹. W świetle zmartwychwstania ofiara Jezusa na krzyżu przedstawia się jako niezbędny, acz przejściowy etap, zmierzający do stanu, który Bóg odwiecznie zamierzył wobec ludzkości⁵⁰. Odsłania ostatecznie oblicze miłosierdzia zwyciężającego cierpienie i śmierć, ukazującego nowy eschatologiczny wymiar aktualny dla człowieka wszystkich czasów.

Zmartwychwstanie Chrystusa objawia pełnię miłosierdzia w tym sensie, że nie pozostawia Syna w stanie obarczenia ludzką winą, opuszczenia i potępienia, ale okazuje sprawiedliwość, która wynagradza trud, przemienia i wywyższa. Chrystus cierpiący i zabity jest pierwszym i głównym odbiorcą zwycięskiego Bożego miłosierdzia. W dalszej kolejności sam staje się źródłem i jednocześnie pośrednikiem miłosierdzia dla człowieka wszystkich wieków, „znakiem historiozbowczym i eschatologicznym zarazem”⁵¹.

Wydarzenie zmartwychwstania jest ostatecznym dowodem na autentyczność Ewangelii o miłosiernej miłości Boga. Jest objawieniem pełni tej miłości, ku której odwiecznie Bóg wezwał stworzenie, a która już tu, w doczesności, jest eschatologicznym spełnieniem planu Boga wobec stworzenia.

1. Miłosierdzie Ojca wobec Syna

Oto Syn Człowieczy, który w swoim zmartwychwstaniu w sposób radykalny doznał na sobie miłosierdzia: owej miłości Ojca, która jest potężniejsza niż śmierć⁵².

Zacytowany wyżej fragment encykliki *Dives in misericordia*, niezależnie od głównej myśli, której jest poświęcony, sam w sobie zawiera ważną definicję miłosierdzia. Jest nią miłość Ojca, która jest potężniejsza niż śmierć.

Jezus Chrystus, Bóg-człowiek poddany ogromowi cierpienia i okrutnej śmierci, jako pierwszy w całej pełni doznał na sobie miłosierdzia cechującego Boga Ojca. *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza, że w akcie zmartwychwstania działały trzy Osoby Boskie. Bogu Ojcu, za Dziejami Apostolskimi, przypisywana jest czynność wskrzeszająca, przez którą człowieczeństwo Jezusa wraz z ciałem

⁴⁸ DiM 8.

⁴⁹ JChZ, s. 118. Jan Paweł II, *Zmartwychwstanie – szczyt objawienia. Katecheza z dnia 8 marca 1989 r.*, NKK, nr 1, 2.

⁵⁰ Por. A. Słomkowski, *Miłosierdzie Boże...*, s. 97.

⁵¹ DiM 8.

⁵² Tamże.

wprowadzone zostało do Trójcy Świętej⁵³. W liście apostołskim *Novo millennio ineunte* czytamy: „Zmartwychwstanie było odpowiedzią Ojca na posłuszeństwo Chrystusa”⁵⁴. Innymi słowy, okazanie miłosierdzia Synowi poprzedzone zostało okazaniem miłosierdzia Ojcu poprzez uczynienie zadość odwiecznej miłości i Jego ojcostwu⁵⁵. „[...] Chrystus, który w swojej męce i krzyżu nie doznał miłosierdzia ludzkiego – w swym zmartwychwstaniu objawił całą pełnię tej miłości, którą Ojciec ma dla Niego, a w Nim dla wszystkich ludzi”⁵⁶. Brak miłosierdzia ze strony ludzi nie był ostatecznym losem, który miał spotkać Jezusa. Zmartwychwstanie dopełniło ten brak miłosierdzia i stało się odpowiedzią Ojca na wyrok wydany na Jezusa przez ludzi⁵⁷. Monolog Jezusa, który z Jego strony zakończył się męką i śmiercią, w ramach relacji miłosierdzia otrzymał odpowiedź w postaci zmartwychwstania. Przeznaczeniem Jezusa miało być doznanie miłosierdzia ze strony Ojca po to, aby ukazać je człowiekowi i stworzeniu. W Osobie Jezusa doowiedzione zostało, że śmierć i ból nie są czymkolwiek przeznaczeniem⁵⁸.

Miłosierdzie, jakie Bóg okazał Jezusowi w zmartwychwstaniu, potwierdziło Jego bóstwo i przywróciło Go do pełnej wspólnoty z Bogiem⁵⁹. Zmartwychwstanie Jezusa spowodowało także, że w chwalebnej wspólnocie Boga znalazło się i człowieczeństwo Jezusa. Tym samym dzięki zmartwychwstaniu Jezusa samo życie Boga zostało niejako wewnętrznie wzbogacone człowieczeństwem, a wyrażone w ten sposób miłosierdzie okazało się skutkować pogłębieniem wewnętrznego życia Boga⁶⁰.

2. Miłosierdzie Boga wobec stworzenia

Chrystus, który w swojej męce i krzyżu nie doznał miłosierdzia ludzkiego – w swym zmartwychwstaniu objawił całą pełnię tej miłości, którą Ojciec ma dla Niego, a w Nim dla wszystkich ludzi⁶¹.

⁵³ KKK 648. W nr. 649 jednak katechizm wspomina, że Syn dokonuje swego wskrzeszenia Boską mocą. Nasuwający się wniosek wiąże ze sobą działanie wszystkich Osób Boskich w tym dziele.

⁵⁴ KKK 28.

⁵⁵ RH 9.

⁵⁶ DiM 8.

⁵⁷ JChZ, s. 128.

⁵⁸ J. Szymik podsumowuje ten problem następująco: „W zmartwychwstaniu Ukrzyżowanego okazało się, że to nie opuszczenie przez Boga jest kresem krzyku i agonii. Kresem nie jest monolog, bezsilność, pustka. Ostateczną prawdą o samotnej śmierci Jezusa był dialog z Ojcem i akt absolutnej, radykalnej solidarności Boga-Miłości z tym, co najbardziej otchłanne w cierpieniu człowieka i świata. [...] Okazało się w zmartwychwstaniu, że ostatecznym słowem na temat degradującego cierpienia jest Sens. Jasność z krzyża” – tenże, *Chrystologia miłosierdzia. Unde malum – Dives in misericordia – Mysterium Christi*, w: *Tajemnica Bożego miłosierdzia w charyzmacie mariańskim*, red. J. Kumala, Licheń 2004, s. 57.

⁵⁹ KKK 648, 653; JChZ, s. 129. Konsekwencje objawione przez fakt zmartwychwstania mają tu głównie charakter chrystologiczny i trynitarny.

⁶⁰ JChZ, s. 129.

⁶¹ DiM 8.

Katechizm Kościoła Katolickiego zawiera stwierdzenie: „Misterium paschalne ma dwa aspekty: przez swoją śmierć Chrystus wyzwala nas od grzechu; przez swoje Zmartwychwstanie otwiera nam dostęp do nowego życia”⁶².

Miłosierna miłość doznana przez Jezusa w akcie zmartwychwstania objawia Boski zamysł zachowania i ocalenia całego stworzenia⁶³. Jezus jest pierworodnym między wielu braćmi (Rz 8,29). Miłosierdzie doznane przez Jezusa jest figurą i zapowiedzią miłosierdzia, którego ostatecznie ma doznać całe stworzenie. Miłosierdzie to nie godzi się na śmierć, cierpienie, potępienie, odłączenie, ale ożywia, przebacza, doprowadza do udziału w Bożym życiu. Właśnie w Chrystusowym zmartwychwstaniu objawia się to oblicze miłosierdzia Bożego, które udowadnia, że Bóg nie jest Bogiem samym dla siebie, ale gotowym do dzielenia się sobą ze swoim stworzeniem i że nie spocznie, dopóki nie ocali stworzenia⁶⁴.

Zmartwychwstanie Jezusa jest początkiem i źródłem nowego życia dla wszystkich ludzi⁶⁵, rzeczywistością aktywnie oddziałującą na ludzkość i obdarzającą ją nowym życiem na prawach przyjaźni z Bogiem. Oddziaływanie to nie jest jedynie przykładem do naśladowania czy samą zapowiedzią nowego, przyszłego życia w Bogu, ale życiodajnym momentem już tu, w doczesności, kształtującym ludzkie życie⁶⁶. Miłosierdzie doznane przez Jezusa objawiło ostatecznie, jaki jest stosunek Boga do człowieka i dokąd zmierza Jego plan wobec całego stworzenia: „Nie jest On bowiem Bogiem umarłych, lecz żywych” (Mk 12,27)⁶⁷. Zmartwychwstanie Jezusa jest realizacją nowego człowieczeństwa, wyzwolonego z niewoli grzechu i jego skutków, tj. śmierci oraz zła fizycznego, moralnego i psychicznego⁶⁸. Nowe życie ujawniające się w świetle zmartwychwstania polega przede wszystkim na pokonaniu śmierci i przywróceniu łaski, a ostatecznie życiu życiem przybranych synów Bożych⁶⁹. Centrum nowego życia jest Chrystus zmartwychwstały, żyjący w sercach swoich wyznawców, którzy już w doczesności przemieniają siebie i świat wokół na wzór Chrystusa⁷⁰.

W wymiarze egzystencjalnym zmartwychwstanie Chrystusa jest spełnieniem tęsknoty ludzkiej za nieśmiertelnością i transcendencją⁷¹. Stanowi źródło ożywie-

⁶² KKK 654.

⁶³ Por. Jan Paweł II, *Chrystus obdarzył nas życiem. Katecheza z dnia 25 grudnia 1993 r.*, NKK, nr 1.

⁶⁴ T. Węclawski, *Chrystus naszej wiary*, Poznań 1994, s. 55; J. Szymik, *Chrystologia miłosierdzia...*, s. 51.

⁶⁵ Jan Paweł II, *Zbawcza wartość zmartwychwstania. Katecheza z dnia 15 marca 1989 r.*, NKK, nr 2.

⁶⁶ JChZ, s. 130.

⁶⁷ DiM 8.

⁶⁸ JChZ, s. 130.

⁶⁹ W swoich katechezach Jan Paweł II przypomniał słowa św. Pawła: „Bóg, będąc bogaty w miłosierdzie (...) nas, umarłych na skutek występków, razem z Chrystusem przywrócił do życia” (Ef 2,4-5) i św. Piotra „Bóg i Ojciec Pana naszego (...) w swoim wielkim miłosierdziu przez powstanie z martwych Jezusa Chrystusa na nowo zrodził nas do żywej nadziei” (1 P 1,3) – tenże, *Zbawcza wartość...*, nr 2.

⁷⁰ Tamże, nr 6.

⁷¹ JChZ, s. 130.

nia nadziei, która na przekór złu i przemijalności każe wierzyć, że człowiek nie kończy się wraz z biologicznym kresem życia, ale w miarę upływu czasu dorasta do pełni życia. Zmartwychwstanie stanowi wypełnienie procesu uduchowienia, jaki rozpoczyna się już w trakcie życia wiary, a dopełnia się ostatecznie w powszechnym zmartwychwstaniu. Zapowiada ten wymiar miłosierdzia, przez który Bóg ostatecznie wskrzesi całą ludzkość do nowego życia. Miłosierdzie Boże czyni to powszechne zmartwychwstanie możliwym⁷²: „Wreszcie Zmartwychwstanie Chrystusa – i sam Chrystus Zmartwychwstały – jest zasadą i źródłem naszego przyszłego zmartwychwstania [...]. W oczekiwaniu na to wypełnienie Chrystus Zmartwychwstały żyje w sercach wiernych. W Nim chrześcijanie «kosztują mocy przyszłego wieku» (Hbr 6,5), aby «już nie żyli dla siebie, lecz dla Tego, który za nich umarł i zmartwychwstał» (2 Kor 5,15)»⁷³.

3. ZNAK I POCZĄTEK MIŁOSIERDZIA ESCHATOLOGICZNEGO

Chrystus paschalny: definitywne wcielenie miłosierdzia. Jego żywy znak: historio-zbawczy i eschatologiczny zarazem⁷⁴.

Jan Paweł II w przemówieniu wygłoszonym na lotnisku w krakowskich Balicach podczas pielgrzymki do ojczyzny poświęconej tematowi Bożego miłosierdzia wypowiedział następujące słowa: „To On, zmartwychwstały Chrystus, mówi dziś do każdego i każdej z was: «Przestań się lękać! Jam jest Pierwszy i Ostatni, i żyjący. Byłem umarły, a oto jestem żyjący na wieki wieków» (Ap 1,17-18)»⁷⁵. Uwzględniając kontekst głównego przesłania pielgrzymki papieskiej, przywołane słowa wprowadzają w zagadnienie eschatologicznego wymiaru miłosierdzia, zapoczątkowanego zbawczym wydarzeniem zmartwychwstania.

Zgodnie z jedną z podstawowych prawd wiary chrześcijan wraz ze zmartwychwstaniem Chrystusa rozpoczął się dla ludzkości etap nowego życia wyzwolonego ostatecznie z niewoli grzechu i śmierci⁷⁶. Jak zostało już wcześniej podkreślone, zmartwychwstanie Chrystusa – jako wydarzenie zbawcze – stanowi dla ludzkości moment styczności z nowym życiem, ku któremu ostatecznie zdąża. W Jezusie

⁷² Tamże.

⁷³ KKK 655.

⁷⁴ DiM 8.

⁷⁵ *Bóg bogaty w miłosierdzie. Jan Paweł II w ojczyźnie 16-19 sierpnia 2002*, Kraków 2002, s. 63.

⁷⁶ KKK 670. Warto zaznaczyć, że według tradycji wschodniej skutek wyzwolenia wobec grzechu i śmierci odnoszony jest raczej do zstąpienia Chrystusa do otchłani. Tenże artykuł wiary jest również obecny w tradycji zachodniej. Niezależnie od tradycji kościelnej wskazuje na efekt ponadczasowy powstania Chrystusa z martwych, który rozciąga się zarówno na teraźniejszość, jak przeszłość i przyszłość. Z teologicznego punktu widzenia do zmartwychwstania wypada zaliczyć również wniebowstąpienie. W. Hryniewicz, *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982, s. 245-254; A.L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże...*, s. 127.

to nowe życie okazuje się realne i możliwe. Stanowi gwarancję, że jak Chrystus zmartwychwstał, tak też ludzkość dostąpi owego odnowienia życia, które nie jest przywróceniem do doczesnej formy bytowania, ale jest życiem nowym, niemalże zrównanym z życiem Boga⁷⁷.

W tajemnicy paschalnej Zmartwychwstały przezwycięża zło w jego korzeniu, którym jest grzech i śmierć i w ten sposób rozpoczyna erę eschatologiczną. Jak czytamy w *Dives in misericordia*: „Dopiero w ostatecznym [eschatologicznym – dop. AD-K] spełnieniu i odnowieniu świata miłość we wszystkich wybranych przezwycięży te najgłębsze źródła zła, przynosząc jako owoc ostatecznie dojrzały Królestwo życia i świętości i chwalebnej nieśmiertelności”⁷⁸. Tym samym zmartwychwstanie Jezusa stanowi znak zapowiadający „niebo nowe i ziemię nową” (Ap 21,1), kiedy Bóg „otrze z ich oczu wszelką łzę, a śmierci już nie będzie odąd. Ani żaloby, ni krzyku, ni trudu [...], bo pierwsze rzeczy przeminęły” (Ap 21,4). W tej nowej rzeczywistości, która otwarta jest od wydarzenia zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, uczestniczą coraz to nowe pokolenia „opieczętowane” znakiem paschalnej tajemnicy Chrystusa, owym radykalnym objawieniem miłosierdzia, które miało następować „z pokolenia na pokolenie”⁷⁹. Tam miłosierdzie Boże ostatecznie wypełnia się w ten sposób, że przestaje być reakcją na wszelki brak i zło, a staje się pełną i czystą miłością wypełniającą stworzenie i jednoczącą je ze Stwórcą⁸⁰.

Jezus zmartwychwstały jako definitywne objawienie miłosierdzia Bożego sam staje się ponadhistorycznym źródłem miłosierdzia dla ludzkości⁸¹. Jest to kres, a według słów Jana Pawła II poniekąd „poza-kres”⁸² Chrystusowego mesjańskiego posłannictwa. Chrystus paschalny – źródło miłosierdzia – jest obecny w swoim Kościele. To w nim, poprzez sakramentalną obecność, jest stale narzędziem Bożego miłosierdzia, sam jest jego eschatologicznym sakramentem. Stale będąc ukrzyżowany i jednocześnie zmartwychwstały pobudza serca do odnowy życia. Jest Tym, który kołacze do drzwi ludzkich serc, zapraszając do wejścia w relację miłosierdzia.

Chrystus zmartwychwstały staje się również gwarancją miłosierdzia okazywanego człowiekowi zarówno za życia, jak i po śmierci. Dzieło Jezusa Chrystusa, Jego posłannictwo zakończone misterium zwycięstwa nad źródłem zła i potępienia odsłania istotę natury Boga, który jest doskonale, tj. stale i odwiecznie miłosierny.

⁷⁷ A.L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże...*, s. 124.

⁷⁸ DiM 8.

⁷⁹ DiM 9.

⁸⁰ „W tym eschatologicznym spełnieniu miłosierdzie objawi się jako miłość, podczas gdy w doczesności, w dziejach człowieka, które są zarazem dziejami grzechu i śmierci, miłość musi się objawiać nade wszystko jako miłosierdzie i wypełniać się również jako miłosierdzie” – DiM 8.

⁸¹ DiM 8; A.L. Szafrński, *Miłosierdzie Boże...*, s. 124-126.

⁸² DiM 8.

Jego miłosierdzie nie kończy się z chwilą śmierci człowieka, ale w przedziwny, niepoznany jeszcze sposób okazane zostanie człowiekowi również po śmierci⁸³.

MERCY AND THE PASCHAL MYSTERY IN THE THEOLOGY OF THE POPE JOHN PAUL II. THE RELATION, THE EFFECT AND THE IMPLICATIONS

Summary

As the purpose of the article unveiled above the author was going to show *mysterium paschale* interpreted by the Pope John Paul II through the prism of the theology of God's mercy. The essential lecture of this subject can be found in the two first encyclicals of the Pope: *Dives in misericordia* and *Redemptor hominis*, however the problem was consequently present in the teaching of the Pope during his whole pontificate. In the presented article the author tries to unveil the perspective of God's mercy in the mystery of the cross and Christ's resurrection. Within each of these issues the author unveiled the problems that were special and complete expression of the merciful love of God. Within the question of the relation between the mystery of the cross and the mystery of God's mercy the following problems were touched: acceptance of the suffering of Christ as an expression of solidarity with the creature, discovery of God who deserves mercy, the kenosis of the Son as the revelation of God's mercy, the fidelity of God to the creature. In the elaboration of the problem of God's mercy in the resurrection of Christ the following issues were touched: the Father's mercy toward the Son, the God's mercy towards the creature, the sign and the beginning of the eschatological mercy.

Słowa kluczowe: miłosierdzie, misterium paschalne, cierpienie, krzyż, zmartwychwstanie, Jan Paweł II

Keywords: mercy, the paschal mystery, suffering, cross, resurrection, John Paul II

BIBLIOGRAFIA

- Bartoszek A., *Głęboko ludzki i prawdziwie chrześcijański sens cierpienia*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32 (1999), s. 357-369.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* (25.12.2005).
- Bóg bogaty w miłosierdzie. Jan Paweł II w ojczyźnie 16-19 sierpnia 2002*, Kraków 2002.
- Czego nie wiemy o miłosierdziu? Z ks. Tomaszem Węclawskim rozmawia Łukasz Tischner*, „Znak” 54(2003), nr 3 (574), s. 36–49.

⁸³ W. Granat, *Miłosierdzie Boże eschatologiczne*, „Communio” 1 (1981), nr 1-2, s. 123-133.

- Franciszek, *Między kanapą i odwagą. Wszystko, co powiedział papież podczas Świątów Dni Młodzieży w Krakowie*, Kraków 2016.
- Franciszek, *Miłosierdzie to imię Boga. Rozmowa z Andream Torniellim*, Kraków 2016.
- Granat W., *Miłosierdzie Boże eschatologiczne*, „Communio” 1 (1981), nr 1-2, s. 123-133.
- Hryniewicz W., *Chrystus nasza Pascha. Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*, t. 1, Lublin 1982.
- Jan Paweł II, *Bulla Aperite portas Redemptori* (6.01.1983).
- Jan Paweł II, *Chrystus jest ofiarą przeblagalną „za grzechy całego świata”*. Katecheza z dnia 26 października 1988 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Chrystus obdarzył nas życiem*. Katecheza z dnia 25 grudnia 1993 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia* (30.11.1980).
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979).
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus, człowiek solidarny ze wszystkimi ludźmi*. Katecheza z dnia 10 lutego 1988 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus: Syn posłany od Ojca*. Katecheza z dnia 24 czerwca 1987 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus: „świadek wierny”*. Katecheza z dnia 8 czerwca 1988 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (6.01.2001).
- Jan Paweł II, List apostolski *Salvifici doloris* (11.02.1984).
- Jan Paweł II, *Ostatnie słowa Chrystusa na krzyżu: „Wykonało się! [...] Ojczy, w Twoje ręce”*. Katecheza z dnia 7 grudnia 1988 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005.
- Jan Paweł II, *Wartość cierpienia i śmierci Chrystusa*. Katecheza z dnia 19 października 1988 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Zbawcza wartość zmartwychwstania*. Katecheza z dnia 15 marca 1989 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Zmartwychwstanie – szczyt objawienia*. Katecheza z dnia 8 marca 1989 r., w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy Dzień Migranta 1998 r.*, w: Nauczanie Kościoła Katolickiego (program CD), Wydawnictwo m.
- Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki*. Oficjalny dokument Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu roku 2000, pod red. Komisji Teologiczno-Historycznej Wielkiego Jubileuszu roku 2000, tłum. S. Czerwik, Katowice 2000.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

- Kuźniar J., *Psychofizyczny i duchowy wymiar cierpienia ludzkiego*, w: *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, red. J. Stala, Kraków 2014, s. 49-60.
- Lekan J., *Przebaczenie w optyce miłosierdzia*, „Teologia w Polsce” 10,2 (2016), s. 59-77.
- Nagy S., „*Objawienie miłości i miłosierdzia ma w dziejach człowieka jedną postać i jedno imię. Nazywa się Jezus Chrystus*” (RH 9), w: *Miłość miłosierna*, red. J. Krucina, Wrocław 1985, s. 115-140.
- Nossol A., *Chrystologia encykliki „Redemptor hominis”*, w: *Jan Paweł II. „Redemptor hominis”. Tekst i komentarz*, Kraków 1980, s. 94-102.
- Pasierb J.S., *Miłosierdzie i gniew w dramacie „Brat naszego Boga”*, *Communio* 1 (1981), nr 1-2, s. 134-143.
- Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messoriego*, Lublin 1994.
- Pyc M., *Chrystologia*, w: *Dogmatyka w perspektywie Bożego miłosierdzia*, red. K. Góźdz, K. Guzowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010, s. 103n.
- Słomkowski A., *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Poznań–Warszawa 1970, s. 165-177.
- Szafrński A.L., *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1989, s. 117-140.
- Szymik J., *Chrystologia miłosierdzia. Unde malum – Dives in misericordia – Mysterium Christi*, w: *Tajemnica Bożego miłosierdzia w charyzmacie mariańskim*, red. J. Kumala, Licheń 2004, s. 49-60.
- Warzeczak J., *Papież Franciszek świadkiem Bożego miłosierdzia*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XXIX/4/2016, s. 36-74.
- Węclawski T., *Chrystus naszej wiary*, Poznań 1994.
- Witczyk H., *Bogactwo ewangelicznych obrazów Jezusa*, w: J. Kudasiewicz, H. Witczyk, *Kontemplacja Chrystusa – Ikony miłosiernego Ojca. Medytacje biblijno-kerygmatyczne*, Kielce 2002, s. 217-236.
- Zdybicka Z.J., *Konanie i śmierć Chrystusa radykalnym objawieniem miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin 1989, s. 141-154.